

Шарапова Ю. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
начальник кафедри педагогіки та професійної етики,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0002-8473-5612

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І РІШЕННЯ

У статті здійснено аналіз нормативно-правового законодавства України щодо тримання військовополонених з урахуванням психологічних чинників їх адаптації. Розглянуто нормативно-правові акти України щодо тримання військовополонених у контексті її відповідності міжнародним стандартам і впливу умов утримання на психоемоційний стан особистості. Проаналізовано вплив матеріально-побутових умов, режимних обмежень, можливості комунікації на формування емоційної стабільності, збереження гідності та запобігання дезадаптивним реакціям у військовополонених. Обґрунтовано, що формальне застосування моделей кримінально-виконавчої системи до військовополонених може створювати ризики психологічного виснаження, втрати мотивації та зниження адаптаційного ресурсу. Доведено необхідність поєднання безпекових вимог з елементами психологічної підтримки, забезпечення поваги до людської гідності, що сприятиме ефективній адаптації військовополонених.

Ключові слова: *військовополонені, особистість, адаптація, нормативно-правове регулювання, кримінально-виконавча система, правовий статус, психологічний стан, ізоляція, умови тримання, режим утримання, особистий простір, емоційне виснаження, дезадаптація, міждисциплінарний підхід.*

Постановка проблеми. Розгортання повномасштабних бойових дій на території України зумовило суттєве зростання кількості військовополонених, що актуалізувало потребу в ефективному нормативно-правовому регулюванні порядку їх тримання. Питання правового статусу та психологічного стану військовополонених набули особливого значення в контексті дотримання міжнародних стандартів гуманного поводження, передусім визначених Женевською конвенцією (III) [2].

Відповіддю на виклики часу стало ухвалення Кабінетом Міністрів України постанови від 5 квітня 2022 року № 413 «Про затвердження Порядку тримання військовополонених». Цей но-

рмативно-правовий акт визначає основні умови, права та обов'язки військовополонених, а також порядок організації режиму утримання [6]. Суто правове тлумачення положень постанови не дозволяє повною мірою врахувати психологічний вимір військовополонених, а саме – вплив умов тримання на емоційне, когнітивне та поведінкове функціонування особи в умовах полону, що нерідко пов'язані зі стресом, ізоляцією та втратою контролю над середовищем.

Важливими чинниками, які впливають на процес адаптації до полону, є матеріально-побутові умови та режим організації повсякденного життя. Якість середовища (зокрема гігієна, особистий простір, харчування та доступ до базових потреб) формує відчуття безпеки, гідності й стабільності. Водночас надмірна регламентація, обмеження автономії та комунікації можуть посилювати тривожність, емоційне виснаження або спричинити дезадаптивні реакції.

Крім спеціального регламенту, умови тримання військовополонених в Україні формуються на основі Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України [3] та наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» (далі – ПВР УВП) [5]. Більшість норм цих документів ґрунтуються на правилах, що застосовуються до засуджених. Тому їх використання щодо військовополонених потребує додаткового аналізу з урахуванням особливостей правового статусу та психологічного стану. Отже, існує потреба в міждисциплінарному підході до аналізу чинних нормативно-правових актів – з урахуванням як юридичних вимог, так і умов, необхідних для збереження психічного здоров'я та гідності військовополонених в умовах ізоляції. Це дозволить не лише підвищити відповідність міжнародним стандартам, а й сприятиме гуманізації системи утримання в умовах збройного конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз правових засад тримання військовополонених в Україні має ґрунтуватися на національних нормативно-правових актах, що регламентують стандарти гуманного поводження з особами, які потрапили в полон під час збройних конфліктів. Питання правового регулю-

вання порядку тримання військовополонених в умовах збройного конфлікту потребує комплексного аналізу національного законодавства України, що має гарантувати не лише дотримання основоположних прав, а й створення середовища, що знижує психотравмувальний вплив ситуації ізоляції. Важливість міждисциплінарного підходу до регламентації умов утримання підкреслюють дослідження І. С. Ганенка, який наголошує на необхідності поєднання міжнародних зобов'язань із внутрішньодержавними механізмами їх реалізації [1].

Ключовим документом, що визначає умови, права та обов'язки військовополонених, є постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку тримання військовополонених» від 5 квітня 2022 року № 413. Вона встановлює порядок розміщення, побутового забезпечення, охорони, доступу до медичної допомоги та реалізації духовних потреб осіб, які перебувають у полоні. Хоча структура документа відповідає положенням III Женевської конвенції [2], її практичне застосування відбувається переважно в межах інфраструктури кримінально-виконавчих установ, що зумовлює низку викликів з психологічної точки зору. Як зазначають В. В. Маньгора та В. І. Драч, правовий статус військовополонених в Україні має відповідати міжнародним стандартам [4].

Крім спеціального регламенту, організація режиму утримання військовополонених регулюється також нормами КВК України [3], який з урахуванням внесених змін визначає основні вимоги до умов тримання, медичного забезпечення, порядку застосування дисциплінарних заходів та механізмів звернення до уповноважених органів щодо військовополонених як окремої категорії осіб. Водночас окремі положення КВК України за своєю структурою ґрунтуються на підходах, характерних для виконання кримінальних покарань, що потребує їх застосування з урахуванням особливостей правового статусу військовополонених та принципів міжнародного гуманітарного права.

Практичні аспекти режиму деталізуються у ПВР УВП [5]. Незважаючи на те, що документ орієнтований на роботу із засудженими, його положення щодо організації побуту, контролю, комунікаційної ізоляції та дисциплінарних впливів застосову-

ються також до військовополонених, що потребує психологічної експертизи їх адекватності для зазначеної категорії осіб.

Отже, чинні нормативно-правові акти щодо тримання військовополонених в Україні містять як зі спеціальні, так і загальні положення. Ці норми не лише задають формальні параметри режиму, а й впливають на динаміку адаптаційних процесів, рівень емоційної стабільності та збереження ідентичності полонених, що визначає необхідність їх цілісного правового та психологічного аналізу.

Формулювання мети. Метою статті є аналіз правових і психологічних аспектів, що впливають на адаптацію військовополонених у межах кримінально-виконавчої системи України з урахуванням їхнього впливу на психоемоційний стан та відповідності умов утримання міжнародним стандартам гуманного поводження.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання умов тримання військовополонених в Україні ґрунтується на комплексі взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що охоплюють як загальні, так і спеціалізовані положення щодо перебування осіб у полоні в умовах міжнародного збройного конфлікту. Основним нормативним документом щодо тримання військовополонених згідно з нормами міжнародного права є постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 року № 413 (далі – постанова № 413), яка виконує функцію спеціального регламенту, визначаючи основні організаційно-правові засади режиму утримання військовополонених [6].

Зважаючи на міждисциплінарний підхід, аналіз нормативних джерел здійснюється крізь призму психологічної адаптації військовополонених. Особливу увагу зосереджено на тих положеннях, які можуть як сприяти пристосуванню до умов полону, так і перешкоджати цьому процесу. Насамперед розглянемо умови тримання як базовий елемент середовища, що формує основу первинної адаптації особи до ситуації ізоляції.

Для повноцінного аналізу впливу нормативно закріплених положень постанови № 413 на процес психологічної адаптації військовополонених необхідно звернути увагу на ті компоненти постанови № 413, які безпосередньо визначають середовище повсякденного існування осіб, що перебувають у полоні [6].

Саме повсякденне середовище – як просторово-організаційна, так і режимна структура – відіграє ключову роль у формуванні відчуття стабільності, безпеки та передбачуваності, що є критично важливими в умовах ізоляції.

Згідно з пунктами 4–5 постанови № 413 військовополонені мають утримуватись в окремих спеціалізованих установах, облаштованих з дотриманням санітарно-гігієнічних і протипожежних вимог [6]. Така інфраструктурна організація відповідає мінімальним стандартам гуманного поводження, визначеним у положеннях Женевської конвенції (III) 1949 року [2].

Однак значення вищевказаних умов виходить за межі формально-юридичних вимог. У психологічному контексті адекватна організація фізичного простору – достатнє освітлення, чистота приміщень, наявність особистих речей, приватного простору тощо – знижує ризик виникнення негативних афективних реакцій, зокрема емоційної дестабілізації, тривожності та агресії. Як підкреслюють Пріб Г. А. та Раєвська Я. М., адаптація особистості в умовах бойових дій значною мірою залежить від наявності стабільного середовища та соціальної підтримки [7]. За аналогією в умовах полону саме побутова організація, режим, доступ до комунікації та можливість дотримання гігієни відіграють ключову роль у зниженні психоемоційної напруги та запобіганні дезадаптації. Вищезгадані автори підкреслюють, що критичне значення в процесі подолання психотравмувального досвіду мають структурованість зовнішнього середовища, доступ до особистого простору, базове фізичне забезпечення та можливість підтримання соціальних контактів. У цьому контексті умови тримання військовополонених – освітлення, гігієна, дотримання санітарних норм, чіткий розпорядок дня – виступають не тільки як правовий аспект, а й як елемент психоемоційної стабілізації, що знижує ризики ескалації тривоги, агресії чи депресивних реакцій.

Водночас слід враховувати, що фактичні умови тримання військовополонених у межах установ виконання покарань формуються не винятково на підставі постанови № 413, а значною мірою також регулюються загальними положеннями КВК України [3], а також нормами ПВР УВП. Вказані нормативно-правові

акти встановлюють конкретні санітарно-побутові вимоги: освітлення, вентиляція, температурний режим, порядок прибирання, доступ до гігієнічних засобів тощо.

Використання вже наявних нормативних підходів до організації тримання дозволяє забезпечити певну впорядкованість та дотримання мінімальних стандартів гуманного поводження. На практиці це призводить до того, що військовополонені потрапляють у середовище, яке за своєю структурою та організацією значною мірою відповідає режиму з контролем, обмеженим простором для дій, чітко регламентованим розпорядком дня та обмеженнями у спілкуванні.

Чинне національне законодавство щодо утримання військовополонених в Україні потребує додаткової оцінки в контексті психологічної дії. Як зазначає І. С. Ганенко, правовий статус військовополонених охоплює не лише визначення прав та обов'язків, а й гарантії їх реалізації, що мають бути забезпечені державою відповідно до вимог міжнародного гуманітарного права. Особливого значення набуває розуміння правового статусу полоненого як системного інструменту захисту особистості в умовах обмеження свободи, що передбачає відповідальність не окремих осіб, а держави як інституції за дотримання норм гуманного поводження [1, с. 87].

З психологічної точки зору це середовище може створювати додаткові труднощі для адаптації. Військовополонені, що опинилися в умовах ізоляції, які не враховують її індивідуальний стан, можуть відчувати пригнічення, втрату контролю над власним життям, а також зниження мотивації до взаємодії з оточенням. Такі умови можуть не лише не допомагати стабілізації, а навпаки – посилювати емоційне виснаження, викликати тривогу або апатію. Тому важливо оцінювати законодавство і з позиції правової обґрунтованості, і з урахуванням психологічних наслідків для військовополонених під час перебування в полоні.

Норми постанови № 413 щодо матеріально-побутового забезпечення військовополонених передбачають надання одягу, постільної білизни та засобів особистої гігієни, організацію харчування згідно із встановленими нормами, а також становлять основу фізіологічної стабільності осіб, що перебувають у полоні

[6]. Регулярне харчування й доступ до гігієнічних засобів мають значення не лише з точки зору фізичного здоров'я, а й відіграють важливу роль у підтриманні суб'єктивного відчуття гідності, особливо в умовах обмеження свободи та контролю над повсякденним життям.

Окремі положення постанови № 413 встановлюють специфічний режим тримання військовополонених, що містить елементи внутрішнього розпорядку та визначає перелік обмежень у повсякденній поведінці [6].

Як підкреслюють Пріб Г. А., Раєвська Я. М. та Бегеза Л. С., процес адаптації в умовах бойових дій має складну багаторівневу структуру, що охоплює не лише психологічні, а й правові та професійні аспекти. Військовополонені, які утримуються в ізоляції, фактично проходять схожі етапи адаптації, однак у ще жорсткіших умовах: обмеження свободи, відсутність автономії, невизначеність термінів. У цьому контексті надзвичайно важливо, аби умови тримання не активували деструктивні фактори (депресія, емоційне виснаження, дистрес), а навпаки – сприяли формуванню адаптаційного ресурсу: підтримували базові потреби, структурували середовище, забезпечували можливість позитивного емоційного досвіду та внутрішнього зростання [7, с. 107].

Чіткий і затверджений розпорядок дня може відігравати позитивну роль у процесі адаптації військовополонених, оскільки створює зрозумілу структуру повсякденного життя. Передбачуваність дій, повторюваність процедур і наявність встановлених часових меж допомагають особі краще орієнтуватися в новому середовищі та знижують рівень напруги, спричиненої невизначеністю. За таких умов особа поступово формує відчуття певної впорядкованості, що сприяє зменшенню психологічного дискомфорту.

Водночас надмірний контроль, обмеження у пересуванні та спілкуванні, а також повна відсутність можливості впливати на умови свого перебування призводить до зниження активності та мотивації до пристосування. Такий стан характеризується зростанням пасивності, емоційного виснаження, а в окремих випадках – проявами роздратування або протестної поведінки. Тому ступінь регламентації режиму має враховувати не лише питання

безпеки, а й психологічну доцільність для підтримання внутрішньої стійкості особи.

Отже, режим тримання як регламентований елемент перебування в ізоляції є двоаспектним психологічним чинником: з одного боку – він виконує стабілізаційну функцію, а з іншого – за певних умов може бути джерелом дезадаптації, особливо у випадках надмірного обмеження автономії та комунікації.

Порівняльний аналіз чинного законодавства, а саме постанови № 413 [6], яка встановлює внутрішній розпорядок, обов'язки військовополонених та обмеження щодо їх пересування, спілкування, а також використання засобів зв'язку, порівняно з положеннями КВК України [3] та ПВР УВП [5] свідчить про наявність суттєвої структурної подібності до режиму утримання осіб, засуджених до позбавлення волі та військовополонених.

У зазначених нормативно-правових актах детально регламентується організація повсякденного життя утримуваних: встановлюються фіксовані години підйому та відбою, правила пересування в межах установи, порядок спілкування між особами, що перебувають в ізоляції, обмеження у зберіганні особистих речей і використанні засобів комунікації. Така модель режиму, характерна для кримінально-виконавчої системи, побудована на принципах суворої регламентації, безпеки, централізованого контролю та уніфікації повсякдення з метою запобігання правопорушенням та забезпечення порядку в установах виконання покарань.

Висновки. Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють порядок тримання військовополонених в Україні, засвідчив необхідність інтеграції психологічного підходу до правового регулювання ізоляційного середовища. Формальне застосування кримінально-виконавчої моделі до військовополонених, які не є засудженими, не враховує специфіку їхнього правового статусу та особливості психоемоційного стану в умовах полону. Матеріально-побутові умови, режимні обмеження, а також дефіцит автономії та комунікації мають подвійний вплив: з одного боку, можуть сприяти стабілізації, а з іншого – призводити до емоційного виснаження та дезадаптації. У зв'язку з цим доцільним є розроблення модифікованого підходу до організації умов тримання військовополонених, який поєднував би безпекові вимоги

з елементами психологічної підтримки, індивідуалізації режиму та поваги до гідності особи. Такий підхід не лише відповідає міжнародним стандартам, а й сприяє ефективній адаптації військовополонених до умов полону.

Список використаних джерел

1. Ганенко І. С. Правовий статус військовополонених в умовах воєнного конфлікту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 3. С. 86–92. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2024/16.pdf (дата звернення: 10.02.2026).

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Конвенція від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_153#Text (дата звернення: 10.02.2026).

3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 04.02.2026).

4. Маньгора В. В., Драч В. І. Правовий статус військовополонених в Україні: відповідність міжнародним стандартам. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 12 (30). С. 606–622. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/17746/17806> (дата звернення: 12.02.2026).

5. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 08.02.2026).

6. Про затвердження Порядку тримання військовополонених : постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.02.2026).

7. Приб Г. А., Раєвська Я. М., Бегеза Л. Є. Соціально-психологічні особливості адаптації особистості в умовах бойових дій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 104–109. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/2_2022/17.pdf (дата звернення: 12.02.2026).

Sharapova Y.,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Pedagogy and Professional Ethics
Faculty of Humanities (full-time and part-time studies),
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0002-8473-5612

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK FOR THE DETENTION OF PRISONERS OF WAR IN UKRAINE: PROBLEMS AND SOLUTIONS

The article examines the legal and psychological factors influencing the adaptation of prisoners of war within the criminal-executive system of Ukraine. The full-scale hostilities on the territory of the country have necessitated regulatory measures for the detention of prisoners of war in accordance with international standards of humane treatment, primarily enshrined in the Geneva Conventions. The focus is placed on analyzing Cabinet Resolution No. 413, which defines the organizational and legal framework for detention, in conjunction with the provisions of the Criminal Executive Code of Ukraine and the Internal Regulations of penal institutions. The paper provides an interdisciplinary assessment of these normative acts through the lens of their impact on the psycho-emotional state of prisoners of war. While the regulation of detention conditions can create a basic structure for stabilization, excessive uniformity, restricted autonomy, and limited communication often result in psychological exhaustion, loss of motivation, and learned helplessness. The author argues that applying approaches typical for the penal system to individuals who are not convicts contradicts humanitarian principles and poses risks of rights violations. Therefore, the article proposes a differentiated approach to regulating the conditions of detention of prisoners of war — one that balances security requirements with psychological support, individualization, and respect for human dignity.

Key words: *prisoners of war, personality, adaptation, legal regulation, penal enforcement system, legal status, psychological state, isolation, detention conditions, detention regime, personal space, emotional exhaustion, maladaptation.*

References

1. Hanenko, I. S. (2024), "Legal status of prisoners of war in the conditions of the military conflict", *Actual problems of native jurisprudence*, No. 3, pp. 86–92, available at: http://apnl.dnu.in.ua/3_2024/16.pdf (accessed 10 February 2026).

2. Switzerland (1949), *Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War (III)* : Convention of 12 August 1949, Geneva, available at: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_153#Text (accessed 10 February 2026).

3. Ukraine (2003), *Criminal Executive Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 11 July 2003 No. 1129-IV, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (accessed 4 February 2026).

4. Manhora, V. V. and Drach, V. I. (2024), "Legal status of prisoners of war in Ukraine: compliance with international standards", *Current issues in modern science*, No. 12 (30), pp. 606–622, available at: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/17746/17806> (accessed 12 February 2026).

5. Ukraine (2018), *On Approval of the Internal Regulations of Penal Institutions* : Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 28 August 2018 No. 2823/5, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (accessed 8 February 2026).

6. Ukraine (2022), *On Approval of the Procedure for the Detention of Prisoners of War* : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 5 April 2022 No. 413, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text> (accessed 5 February 2026).

7. Prib, H. A., Raievska, Ya. M. and Beheza, L. Ie. (2022), "Socio-psychological features of personality adaptation in the conditions of combat", *Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Psychology*, Vol. 33 (72), No. 2, pp. 104–109, available at: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/2_2022/17.pdf (accessed 12 February 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 12.02.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.